

Anna Strnadová
**V O L Y Ň S K Á
R A P S O D I E**

argo

Anna Strnadová
VOLYŇSKÁ RAPSODIE

Obálku navrhla, grafickou úpravu
a sazbu zhotovila Daniela Danielová.

Redakce Jiří Popiolek.

Odpovědný redaktor Miloš Urban.

Korektury Marie Černá.

Vydalo nakladatelství Argo,

Miličova 13, 130 00, Praha 3,

argo@argo.cz, www.argo.cz,

roku 2023 jako svou 5248. publikaci.

Vytiskla tiskárna Tisk Centrum, s. r. o.

Vydání první.

ISBN 978-80-257-4145-0

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod Kosmas

Sklad: Za Halami 877, 252 62 Horoměřice

Tel.: 226 519 383, fax: 226 519 387

E-mail: odbyt@kosmas.cz

www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v internetovém
knihkupectví www.kosmas.cz

*Věnováno
mým předkům*

Prolog

Na rozkvetlých slunečnicích se usadilo několik čmeláků. Vysoké rostliny vyseté podél plotu vytvořily zářivě žlutou hradbu před prašnou cestou, ale i tak bylo přes ně dobře vidět. Nic se však na prostranství nedělo. Malé domky, o poznání jednodušší, se táhly až k ohybu, kam už nebylo vidět. Některé postavili jen z proutí a zpevnili jílovitou hlínou smíchanou se slámou, jiné, dřevěné, obložili naštipanými poleny, aby do nich v zimě nefoukalo. Lenivé horké odpoledne se lepilo na tělo jako přezrálá nakousnutá hruška.

Maminka ji tady nechala samotnou s malým Járou a odnesla na pole oběd. Od rána vyorávali brambory a ona nemohla pomáhat kvůli malému dítěti.

Babky ji hodně postrašily: „V šestinedělí? Ať tě ani nezapadne, mohlo by tě ofouknout.“ Rodila bez problémů, tady tak přivádějí na svět děti všechny, není čas odpočívat, když je hodně práce.

Nedalo jí to, venku sálalo horko, uvázala si bílý šátek vzadu na uzel a spěchala. Chlapce nechala šestileté Ženi. Zatím spal ve stínu pod hustou korunou jabloně. Děvčátko se přiblížilo po špičkách ke kočárku, nadzvedlo bílou plachetku, která ho chránila před dotěrnými mouchami, a usmálo se. Maličký zrůžověl teplým vzduchem, vypadal jako čerstvě narozený ptáček. Na jaře viděla jednoho vypadlého z hnízda, ještě nebyl ani ochmýřený. Brečela, chtěla ho vrátit nazpět, ale sama cítila, že už mu netluče srdíčko.

Malého Járu nikdo z hnízda nevystrčil, donesl ho čáp, má se až moc k světu, slyšivala ho i v noci, jak křičel a nedal se utišit. Teď klidně oddechoval, děvčátko se rozhlédlo, tiše zahladlo několik slepic, které sem přišly a hledaly ukrýt před horkem. Kohout zůstal naštěstí na opačné straně dvora, mávala divoce rukama a odehnala je za ním. Nebe bylo průzračně čisté, sklánělo se k odpolední idyle, nezahalilo ji jediným mráčkem.

Žeňa se nudila, všichni dnes pracovali na poli, vykroukla na cestu, jestli někdo neprojde kolem, fukla na hliněný hrnec napíchnutý na poslední tyčce plotu, ale hned toho nechala. Zdálo se jí, že se zvuk rozléhá příliš hlasitě a mohl by vzbudit malého spáče. Obešla dům a nahlédla do otevřené maštale. Milovala koňský pach, dnes zůstala stáj prázdná, koně zapřáhli hned ráno. Taky jim musí být horko, napadlo ji, ani Borek dnes nevylezl z boudy, spal natažený uvnitř, jen hlava mu vykukovala. Nechal mouchy, aby mu lezly po kožichu. Asi ho to musí šimrat, pomyslela si, ráda by ho pohladila, ale bála se. Jejich pes je divoký, teď ve spánku vyvádá mírumilovně, ale nikdo k němu moc nesmí.

Žeňa se usadila do trávy a zamračila se. Už si všechno prohlédla, vzala klacek a snažila se vydlabat dolík do země. Moc jí to nešlo, půda byla vyprahlá a tvrdá, několik týdnů nepršelo. Pláč jí šimral v nosíku, potáhla, snažila se ho zahnat. Připadalo jí, že tady zůstala dlouho sama, maminka slíbila, že se hned vrátí. Vyschlo jí v puse, vešla do stavení a v kuchyni si nabrala z vědra do hrníčku vodu.

Pila hltavě, cítila, jak voda klouže do hrdla a stéká jí také po bavlněných šatech. Podívala se nešťastně na špinavé ruce, na kterých se teď rozmočil prach, odložila hrnek a utřela si je do hadru na lavici. Na stole zůstaly na talíři

od oběda upečené vdolky, jeden si vzala, namazala povídky, posypala tvarohem a hustě polila smetanou. Nestihala olizovat prsty, jak jí bílá laskomina stékala dolů, honem spěchala ven, aby to tady moc nepokropila, ale nechávala za sebou potřísněnou podlahu ozdobenou rozprsklými kopečky té největší dobroty.

Milovala vdolky, vychutnávala si každé sousto, spolykala skoro polovinu, když se ozval z kočárku pláč, nejdříve takové postupné startování, potom malý přidával na síle a nakonec se rozeřval naplno. Děvčátko hledalo viníka, u kočárku se natřásal kohout a svolával svůj harém k sobě. Žeňa se k němu rozběhla.

„Hloupý slepice, hloupý, hloupý, hloupý,“ mávala rukama, vdolek držela pevně v ruce, ale cítila, jak z něho padají na zem povídky i s tím nejlepším, na čem si ještě před chvílí pochutnávala. Soustředila se na křik malého, rozběhla se k němu, něco se jí nečekaně přilepilo na podrážku sandálu a udělalo z nich skluzavku. Chvíli letěla, zvedla ruce, ale nestačila zachránit, co ještě před okamžikem blaženě ukusovala. Skončila tvrdě na kolenou, vdolek přistál k velké radosti slepičího hejna kus před ní a strhla se o něj rvačka.

Bolestivá nespravedlnost prostoupila nitro děvčátka. Otírala si zašpiněné koleno napůl suchým listem lopuchu, slzy se jí kutálely po tváři, stopy krve na rozedřené kůži jí vylekaly. Rozplakala se tak hlasitě, že ani neslyšela bratrův křik. Ze dvora se nesl srdceryvný dvojhlas, který ještě dlouho čekal na maminku. Zapadal do prašné cesty, zburcoval psa v boudě, jen slepice spokojeně sporádaly nečekaný příděl a klidně odkráčely.

1.

Kateřinu přivezli rodiče na Volyň v roce osmnáct set sedmdesát čtyři z Jičína. Měla tři roky, jméno města si pamatuje, ale to je to jediné, co jí z rodiště utkvělo v paměti. A taky nejasně první dny, týdny, měsíce, ale už v nové zemi, jak byli namačkání v jedné místnosti se čtyřmi rodinami. Doma spali ve dvou postelích v kuchyni, kde se topilo, tady leželi na zemi a s příchodem zimy byli rádi, že si do rána aspoň trochu nadýchali. Hřálo ji maminičino tělo, tiskla se k ní a předstírala, že neslyší, jak někdy v noci pláče.

Zařala prsty do dlaně a odřikávala si v duchu básničku, kterou jí naučili: *Jedna dvě, Honza jde, nese pytel mouky...* Dál už nechtěla přemýšlet a snažila se usnout. Maminka říkala, že mouka, kterou si dovezli, jim dochází. Zbyly brambory. Nevadilo jí to, stejně je jedli už delší dobu. Žádné buchty ani vdolky, od toho dne se jí o nich často zdálo. Bylo to zvláštní, viděla je na talíři, ale nikdy se k nim nedostala, probudil ji strach, že zmizí, když se pohne.

Procitla vždycky ve stejný okamžik, jako by se zadrhl nějaký knoflík, všechno se rozplynulo, stiskla víčka a snažila se marně vrátit do snu. Už nebyla malá, nebrečela. Kvůli mamince. Maminka byla křehká, a přitom zvládla práci, kterou by měli dělat muži, smutek ze sebe dostávala jen tajně, aby nikomu nepřitížila. Kateřina ji však sledovala, nikdy se o tom nezminila, bylo to tajemství přikryté snahou nepřidávat druhým víc bolesti. Otec si nepostěžoval, v poslední době jeho tvář znehybněla, nedalo se z ní nic

vyčíst, při těžké dřině stíral mlčky z tváře kapky potu a ona ho podezírala. Jenže muži obvykle nepláčou.

Ráno ji brali s sebou do lesa, nebyl to les v pravém slova smyslu, jen vykácená mýtina, ze které se snažili vyrvat pařezy pro budoucí pole. Drsná krajina spalovaná horkým sluncem vysávala lidskou silu, nad hlavou třepetavá křídla dravce a nakonec jeho ustrnulý pohyb. Možná zachytil zoufalé hemžení pod sebou. Vytrvalé bušení do nepoddajných pařezů, celé kvarteto úderů do poledního žáru, nekoječné, jako by si tady uspořádalo slet veliké hejno datlů. Je potřeba osekát boční kořeny, větší a silnější, aby ulehčili těm, kteří budou rvát provazem ty nejhlubší ze země.

Zarputilý zápas dvou sil se střídavým přetahováním až ke konečnému vydechnutí, když se celý vyrvaný pařez na ni těžkopádně svalil. Jednou zaslechla tatínka, jak se rozčilil, že je car podvedl, slibovali půdu, a prodali jim dřinu.

„Když se vám to nelíbí, vraťte se domů, máte jeden morg za šestnáct rublů, to se vám zdá drahé?“ reagoval ostře úředník a tatínka tím vždycky zastavil. Vrátit se? Do podhůří s malým poličkem, které vydalo víc kamení než úrody? Kam a za co? V Čechách prodali všechno na vysněnou cestu.

Nerozuměla řečem dospělých, ale tento škaředý pán se pro ni stal nejhorším člověkem, jakého znala. Opravdu byl škaředý, tlustý a smrděl lacinou voňavkou, kterou zdůrazňoval svou nadřazenost a taky zakrýval štiplavý pach potu.

Všude kolem cizí země, rovná, kam až dohlédneš, duše carského Ruska. Bez domů, jen pustina, ze které rvou pozůstatky bývalých stromů. Vykáceli je před jejich příchodem, aby jim nenabídli les. Prodali jim půdu pro další budoucnost. Na vykopané pařezy se nedalo zapomenout, trčely

proti nebi jako pařáty čarodějnic a hrozily jim. Pokácené stromy, pařezy, vydolovaná polička, nespravedlnost a hlad.

První osetá půda neurodila dost pro všechny, také bylo potřeba vlastníma rukama vykopat studnu, aby necho- dili do rybníčku pro vodu na mytí a do sousední vesnice na vaření. Neumělým rádlem porýpané pole nevědělo, co chce, vracelo se k původní tváři. Pýr, trní a roští se draly živě na povrch.

Večer tady nepotkáš živou duši, všichni upadnou do těž- kého spánku, dlaně v bezvědomí svírají bezděčně topůrko sekery, prsty zůstanou prázdné, zavadí jen o mozoly, ruka se zachvěje. Noc s těžkými sny a venku svítí obrovský ko- touč obklopený roztráštěnou zlatou šperkovnicí.

Byla malá, ale vnímala beznaděj dospělých, chtěla po- moct, a tak se večer sama umyla a přinesla v míse vodu i pro rodiče. Čekala pochvalu, pohlazení, náznak úsměvu, přijali to jako samozřejmost, hlava padala při jídle do ta- líře, zpcená těla cítila po celodenní dřině nesnesitelnou touhu jít spát.

První chleba skřípal mezi zuby, obilí drtili na žentouru, připletla se k jejich práci, aby všechno viděla, už měla pět roků. Ráda utíkala z vlhké zmljanky, kde teď bydleli. Kouř z mokrého dřeva natahaného z lesa a taky špatně uděla- ných kamen se jí dral do očí, nevěděla, jestli pláče, nebo se oči samy brání. Všichni pracovali, přidala se u toho, na co stačila. Sbírala našťípané dřevo i roští, které ma- minka nasekala, jen trní házeli na hromadu, na podzim ho pálili, někdy ho přidávali k bramborové nati a pekli brambory. Zmrzlé prstíky se zahřívaly tou dobrotou, v pro- dřeném kabátku byla zima, přistoupila blíž k ohni a na- táhla nohu.

„Kačenko, to nesmíš,“ chytila ji maminka prudce pod paži a odtáhla kousek dál.

„Můžu, můžu, jsem už velká,“ oběhla ohniště a narazila do chumlu ostatních dětí.

O hlavu větší Josef jí zastoupil cestu. Přijel sem ve stejnou dobu jako oni, ale bydlel ve vedlejší vesnici. Zastavili se s tátou domlouvát odvoz dřeva na stavbu jejich chát. Nikdy ho tady neviděla.

„Maminka má pravdu, kdyby ses popálila, není tu doktor,“ řekl přísně.

Chtěla vykřiknout, co je mu do ní, ale pod jeho přísným pohledem sklopila hlavu. Teď už to nebyla hra, když ji hlídali. Dřepla si kousek dál a mlčela, najednou měla pocit, jako by sem nepatřila. Ani o další brambor nepožádala. To ještě netušila, že si ji tento chlapec jednou vybere za ženu.

Lesy kolem se pořád kácely, monotónní nekonečná práce. Vyrhat pařezy, vykopat křoví, odstranit pýr, zaset. Tatínek byl čím dál shrbenější, tvář s hlubokými vráskami ztvrdla, slunce a šlehající vítr z ní vytvořily tvrdou krustu. Byl zamklý, skoupý na slovo, propouštěl je, jako by za každé měl platit. Vždycky se ale vyjádřil přesně, když o něco šlo. Neměl čas všimnout si Kateřiny, jen v neděli, když odcházeli do Dorhostaje do kostela, ji bral za ruku a vedl, jako by se bál, aby mu někam nezmizela.

Na svatodušní svátky tu chystali velikou slávu, noví osadníci z Čech přijímali pravoslaví. Několik měsíců se o tom mluvilo také u nich doma. Maminka nechtěla, tatínek řekl rezolutně ne, celé generace jejich rodin byly katolíci, a teď tohle. Přišli na ně s habaďúrou, že chtějí, aby Češi splynuli s původním obyvatelstvem, ale to snad nebylo potřeba, jsou česká vesnice, ještě tedy nejsou, ale

budou, mají připravenou kulatinu na stavbu domů. Nečekal, že je vláda takhle podrazí, kolikrát to ještě bude? Rozhodnutí bylo neúprosné. Půdu si může koupit jen ten, kdo přijme pravoslavnou víru. Je potřeba vytlačit katolicou na západ.

Malá Kateřina nad tím nepřemýšlela, nadšeně sledovala v církvi nachystanou nádheru, přijel i arcijerej, ani to slovo nemohla vyslovit, a také generál gubernátor volyňské gubernie. Ohlušil ji zpěv, který se ozýval celou bohoslužbou, valil se a burácel z úst zpívajícího sboru, až se klenba chvěla, něco nezvyklého vibrovalo ve vzduchu, opájelo ji vůni zelených ratolestí, které rozeseté kolem oltáře i na zemi přerazily svou intenzitou rozdmýchané kadidlo.

Pop mával kadidelnicí, zadýmil celý vnitřek kostela, Kateřina se rozkašlala, chtěla na chvíli ven, ale maminka ji chytila za ruku, opřela se tedy do její sukně a dýchala přes látku. Když potom otevřela oči, pop už byl za ikonostasem a něco se modlil. Liturgie trvala déle než mše v katolickém kostele, ale byla nabitá zpěvem, a Kateřině ani nepřipadalo, že tam strávili skoro dvě hodiny. Maminka pak řekla, že i když neumí ukrajinsky, něčemu rozuměla, zatímco v katolické mši zněla jen latina.

„No, utěšuj se,“ kývl tatínek, „snad si zvyknem, nic jiného nám nezbyvá. A naše děcka už to vezmou jako skutečnost.“ Říkal to smutně, nevyzařovalo z něho žádné slavnostní nadšení jako z některých jeho krajanů. Nenechal nahlédnout do svého nitra, a kdyby se to někomu podařilo, objevil by prázdnotu, smutek a zklamání.

Teď si to Kateřina uvědomila, tenhle kluk byl cizí prvek stejně jako změna v jejich křesťanství. Nelíbilo se jí

tady, kdyby tu nebyl táta s maminkou, chtěla by se vrátit do Čech, zůstala tam babička s dědou a taky teta. Za nimi už odtud nikdo nepřišel, dokonce se někteří vytratili z Volyně. Nemohli vydržet těžkou dřinu a vypravili se do Ameriky a Kanady, jedna rodina do Argentiny a pan Švácha zmizel do Čech.

Dostali dopis od prarodičů, psali, jak ho nikdo nepoznal, koupil si ukrajinskou sermáhu, chlupatou beranici, nohy si obalil pytlí a opletl lýkem a postavil se po mši ke kostelu. Lidé ho považovali za blázna, než přiznal, kdo je. Vyprávěl o nekonečné dřině tady, a tak vystěhovalecké snahy ve vesnici zastavil. Babička psala, jak jsou z toho zoufalí.

Maminka se nejdřív panu Šváchovi smála, ale potom zvažněla, po dlouhé době si v neděli udělala chvilku a odepsala domů. Utěšovala rodiče, že to není tak strašné, že už se dostali z nejhoršího a mají nachystané dřevo na stavbu nové cháty. Zalepila dopis, položila ho na stůl a rozvzlykala se. Neuvědomila si, že ji Kateřina sleduje, teprve až ji vyrušila šramotem, utřela si slzy a rychle vyšla ven.

Druhý den odvážel soused psaní do vedlejšího města, kam jel nakupovat. Dívala se za vzdalujícím se vozem, kola přesně zapadala do vyjetých kolejí, které tady vznikly za deštivého počasí, kdy vozy těžce projížděly bahnitou cestou a zanechávaly za sebou hluboké prohlubně. Slunce z nich pak vysušilo vodu a výmoly se drobnými nárazy rozměňovaly na hlínu, na všudypřítomný prach. I teď se za vozem prášilo, jak kopyta koní rozbíjela vyprahlou půdu. Dopis poputuje dva měsíce, než si ho v Čechách přečtou, možná už budou mít tady v Terešově dům postavený.

„Nemohli bysme se vrátit?“ přitiskla se Kateřina večer k tátovi.

„Kam?“ zeptal se roztržitě, jemně ji odstrčil, rozmotával si z nohou zapocené onučky a rozvěšoval je, aby do rána uschly.

„Za babičkou,“ špitla malá.

„Tys ji něco říkala,“ otočil se na ženu.

„Ne.“

„Co tě zase napadlo? Tady jsme doma.“

„Tady jsme v zemljance a babička má dům,“ nedala se malá tvrdohlavě.

„Na nic se nemůže pamatovat,“ řekl našťvaně, „a ty před ní přišťe nečti dopisy.“ Dělal mu problém se na obě podívat. Kdyby věděly, nač myslel za bezesných nocí. „Dostanu najšť?“ dodal smířlivě. Několikrát se při jídle zahleděl na dceru, putoval očima po její tváři. Měla pravdu. I ona k němu zvedla hlavu, ale hovor skončil, jen cinkání lžic plašilo ticho.

Kateřina by si už nevybavila hornatou krajinu, ze které odjeli, ale zbytky bývalého domova si mohla ohmatat, když jí bylo smutno. V krabici na půdě zůstaly schované památky na český domov. Písničky, jedna knížka s básničkami, barevné korálky. Povésila si je na krk, když se několik let poté vdávala, jediná ozdoba, zapomenutá marnivost. Věnovala je potom prostřední Nanynce, když i jí strojili k oddavkám. Ani si nevzpomíná, kdo jí půjčil svatební šaty, na vlastní tehdy rodiče neměli.

Josefa Frice vidávala v neděli v kostele, zdravil se s rodiči a někdy s nimi prohodil pár vět. Kateřiny se to netýkalo a před Josefovým pohledem uhýbala. Sami se potkali až na posvěcení v sousední vesnici. Šla tam s kamarádkou, domů ji doprovázel sám. Měla na sobě maminčiny

šaty, ještě dovezené z Čech, maminka je šetrila jen na slavnostní chvílky. Celou cestu mlčela, Josef mluvil o jejich hospodářství, co jim kde vyrostlo, jaká byla úroda, když se dobře pohnulo.

Vybavila se jí vzpomínka na první hnojení pole. Tehdy se obrátili na ukrajinského sedláka. U nich se hnůj nevyvážel, ale dobytek se podestýlal tak dlouho, až dosáhl stropu, potom se postavil nový chlév vypletený z lískových prutů. Požádali ho o hnůj, vyvezli mu ho všechen a chtěli zaplatit. Nerozuměli si, sedlák si myslel, že po něm chtějí peníze za to, že mu uklidili, oni se chtěli přátelsky vyrovnat. Dlouho se tak škubali, až zavolali souseda, který uměl trochu německy, a konečně se domluvili. Nakonec to vesele zapili „horylkou“, a bez placení. Ukrajinci hnojení neznali, žasli potom nad velikostí brambor, jenže pořád nevěřili a ke hlízám chodili čichat. I teď to připadalo Kateřině veselé, usmála se.

Josef se zarazil. „Řekl jsem něco špatně?“

„Ne, jen jsem si na něco vzpomněla,“ zrudla, nechtěla mu vyprávět, na co myslela.

„Máš hezké šaty, dnes ti to sluší,“ zamlouval její rozpaky, „a já bych... jednou bych se chtěl oženit, ale s Češkou. Mohl bych přijít za tebou?“

Kateřina nepochopila, jestli chce poradit, kterou Češku si má vzít, nebo je to vyznání. Asi to druhé, pokukoval po ní u kostela jako liška po kuřeti, nevěděla si s odpovědí rady, a tak jen kývla.

„Já na tyhle řeči nejsem...“ vyznával se klopýtavě.

Taky nebyla, ani nevěděla, jestli je tohle láska. Jednou se musí vdát, bez muže by byla ztracená, rodiče jsou sedření, potřebují pomocníka. Ale přece jen...

Josef přišel ještě dvakrát, a mluvilo se o svatbě.

„Je hodný a pracovitý,“ uklidňovala ji maminka. Byl pracovitý a tvrdohlavý, vždycky muselo být po jeho.

Nikdy jí neřekla, jak se ona seznámila s otcem, jestli ho měla ráda. O takových věcech se nemluvilo, sama by se styděla zeptat.

Vystrojili jí svatbu, malou, sousedi a rodiče. Uvila si věneček z krušpánku. Jen aby to nebyla trnová koruna, napadlo ji. Zítra bude vdaná, nic necítila, na muže si musí zvyknout. S maminkou upekly koláče a kuřata, pro sváteční polévku vyválela a nakrájela tenoučké nudle.

Když jim kněz v kostele svázal ruce, vyhrkly jí slzy. Kostel byl plný, čumilové se přišli podívat, české svatby nebyly tak veselé jako jejich ukrajinské, u těch se víc juchalo.

„Jsme rádi, že si vzal Josef Kateřinu, potřebuje pracovitou hospodyni,“ šeptala jeho matka mamince.

„Ano,“ přitakaly obě. Dávno věděly, co to obnáší. Kateřina také, byla zvyklá pracovat a poslouchat. Dnes byla nevěsta, měla by se usmívat, Josef se tvářil vážně, sklouzla po něm pohledem, položil svou ruku na její. „Máme to na celý život,“ řekl, jako by ji tím chtěl utěšit. Teprve teď si uvědomila, že je to jako klec, do které dobrovolně vklouzla. To vědomí ji udivilo, ale nijak nenarušilo její smíření.

Josefovým příchodem do domu se otec změnil, jako by mu najednou došly síly. Táhl všechno s přemáháním, teď se blížil ke konci. Za půl roku zemřel. Kateřina měla pocit, že odešla část jejího těla, ještě štěstí, že byla těhotná a upnula se na dítě. Otec byl její jistota, celou dobu to cítila, někdo velký, kdo je chránil. Překvapilo ji, jaký vypadal v rakvi malý, celý schoulený. Maminka si počkala, až se narodil Josífek, dceři posloužila a zastala její práci, ale